

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Flisbys kyrkogård

*Flisbys socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2006:73

Jonas Haas

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Flisbys kyrkogård

*Flisby socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

Rapport, foto och ritningar: Jonas Haas. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lena Sletterberg

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2006

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Inventeringens uppläggning	5
Sammanfattande beskrivning	6
Flisby kyrkogård	7
Kyrka och kyrkomiljön	7
Kyrkogårdens historik	7
Händelsehistorik	9
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Allmän karaktär	10
Omgärdning	10
Ingångar	10
Vegetation	11
Gångsystem	11
Gravvårdstyper	11
Byggnader	12
Beskrivning av enskilda kvarter	13
Kvarter A	13
Kvarter B, C och D	14
Kvarter E	16
Kvarter F	17
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet	19
Sammanfattning	19
Referenser	20
Arkiv	20
Litteratur	20
Tekniska och administrativa uppgifter	20

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Linköpings stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004 och det beräknas avslutas under år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnaderna och kyrkogårdarna som omfattas av Kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader, kapell och kyrkogårdar som är tillkomna före utgången av år 1939 samt de som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarna syftar till att lyfta fram kyrkans och kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkobestand och kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkans och kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Linköpings stift, inklusive respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrka och kyrkogård skrivs vardera en delrapport med en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande över kyrkan. För varje kyrka och kyrkogård görs en sammanfattande kulturhistorisk bedömning där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Förutom delrapporten görs delar av inventeringsmaterialet tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Östergötlands och Kalmars län samt läns museerna i Kalmar och Linköping. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapporter har utförts av antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

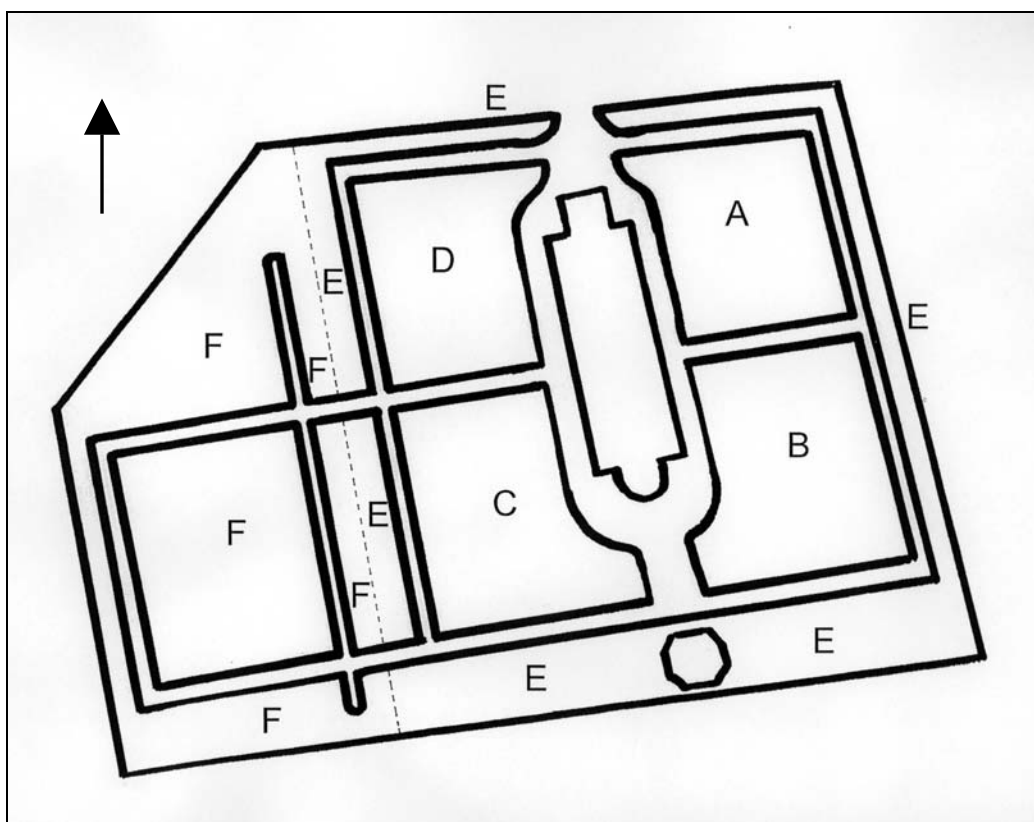
Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Flisby klockaregård 1:13

Nässjö kommun, Flisby församling, Flisby socken, Norra Solberga pastorat, Vedbo och Ydre kontrakt, Linköpings stift, Jönköpings län.

Flisby kyrkogård anlades på 1850-talets början i samband med att den nya kyrkan uppfördes, några hundra meter norr om den gamla. Kyrkogården är orienterad efter kyrkan i nord-sydlig riktning med kyrkan central placerad på den gamla delen. 1972 utvidgades kyrkogården mot väster och hyser där moderna familjegravar och en minneslund. Den ursprungliga delen av kyrkogården präglas av en större bredd av olika typer av gravvårdar. I nordöstra hörnet finns ett välbevarat kvarter med vårdar ur allmänna linjen, medan de övriga kvartererna främst präglas av rygghäckskvarter med moderna familjevårdar. Längs med kyrkogårdsmuren står stora och högresta äldre familjegravar, många med ett högt kulturhistoriskt värde. Kyrkogårdsmuren är troligen från samtida med kyrkan.

Kyrkogårdens främsta kulturhistoriska värde ligger dels i kvarter A som minner om ett typiskt "allmänt" kvarter och dels i kvarter E längs med kyrkogårdsmuren med sina högresta och stora gravvårdar.

Principskiss över Flisbys kyrkogård med kvartersbeteckningar som används i rapporten. Streckade linje markerar stenmur som skiljer gamla kyrkogården från utvidgningen i väster. Ritning av Jonas Haas, JLM.

Flisby kyrkogård

Kyrka och kyrkomiljön

Flisby socken ligger på småländska höglandet i sydvästra delen av Linköpings stift. Socknen är den nordligaste i Nässjö kommun. I norr gränsar den till Bälaryd och Bredestad i Aneby kommun, i söder till Norra Solberga som är huvudkyrka i samfälligheten med samma namn, och i väster gränsar socknen till Barkeryd och i öster till Askeryd. Kyrkan med kyrkogård ligger utmed vägen mellan Aneby och Norra Solbergas båda kyrkor. Det som idag är själva samhället Flisby ligger ca fem km nordväst om kyrkan, det uppfördes som ett stationssamhälle när järnvägen drogs fram 1874.

Flisby kyrka och kyrkogård med omgivning utgör ett välbevarat sockencentra. Den gamla kyrkan revs några år efter det att den nuvarande kyrkan stod färdig 1853. Ruinerna finns kvar sydväst om kyrkan där också en ödekyrkogård finns. I kyrkans närhet finns ett stort antal fornlämningar i form av gravfält – det största ligger direkt söder om kyrkan och härrör från järnåldern. Ytterligare en bit från kyrkan i samma riktning ligger prästgården (ursprungligen 1767) och en hembygdsgård med enkelstuga (ca 1750), loftbod (ca 1780) samt ladugård (ca 1850) – samtliga ditflyttade sedan 1939. Norr om kyrkan ligger skolhuset som uppfördes i empirestil 1853 och tjänar nu som församlingshem. Kyrkan med kyrkogård och kyrkcentrum samt fornlämningar ingår i område som är av riksintresse för kulturmiljön.

Flisby kyrka uppfördes 1850-53 efter ritningar som församlingen själv hade tagit fram, samt i samarbete med Överintendentsämbetets arkitekt J. A. Haverman. Kyrkan är en typisk senklassicistisk kyrka med empiredrag, och är mycket välbehållen såväl inuti som utanpå. I kyrkan finns en stor Nordströmorgel som är vida omtalad.

Kyrkogårdens historik

Flisbys nuvarande kyrkogård har en kort historia som börjar 1853 när den nya kyrkan stod färdig och tas i bruk. Hur kyrkogården såg ut då är inte känt, om den hade någon trädkrans, hur grindar såg ut, stenvmurar, gångar på kyrkogården och eventuell kvartersindelning. Troligen har kyrkogården inte haft någon trädkrans från början, men den omgavs säkert av någon form av omgärdning. Troligen har den nuvarande stenvmuren funnits från början, även om den inte stod färdig när kyrkan togs i bruk. Även grindstolpar och grindar är troligen från kyrkogårdens äldsta historia.

Till kyrkogårdens äldsta historia hör även gravkapellet söder om kyrkans kor. Det uppfördes 1857 efter en donation av överkommissarie J. E. Berggren som också hade bidragit till kyrkobygget. Berggren själv dog 1858 och ligger begravd under gravkapellets golv.

Sedan denna händelse är det ett stort hopp till nästa daterbara händelse, vilket främst beror på det tunna arkivmaterialet. 1972 utvidgades kyrkogården mot väster, efter ritningar av Lundqvist & Jacobson Markkonsulter AB. På norra delen av utvidgningen stod en fornlämning i form av en rest sten, och när denna plats 2002 gjordes till minneslund inlemmades denna i anläggningen. Under den resta stenen ligger forntida brandgravar, idag urnsätts bredvid dessa.

Av äldre foton att döma har kyrkogården ändrat karaktär rätt mycket sedan 1900-talets första hälft. Två odaterade flygfoton finns från omkring 1930-50-talet och visar att det dels har försvunnit väldigt många grusgravar med häckomgärdningar, och dels har den sociala strukturen jämnats ut. På flygbilderna ser det ut som om det främst är gravkvarteren på östra sidan som är i bruk, liksom gravarna längs med kyrkogårdsmuren. På de östra kvarteren är det huvudsakligen ”allmänna” gravar – alltså de gravplatser som uppläts gratis och där man begrovs i kronologisk

ordning utan hänsyn till var ens övriga familjemedlemmar låg. Familjegravarna längs med kyrkogårdsmuren har varit upplåtna som "köpegravar" där man istället fick betala för att få en plats. Detta system visar sig genom att de allmänna gravarna är små, har små gravvårdar och få titlar, medan köpegravarna är betydligt större, rymmer hela familjen eller till och med släkten, gravvårdarna är högresta och monumentala och har titlar som vittnar om höga positioner i samhället. De "allmänna" kvarteren är ofta kantade med köpegravar och så ser det ut att ha varit även i Flisby, speciellt utmed de gångar som går till och från kyrkans entréer liksom längs med kyrkogårdsmuren.

Flygbild från omkring 1940-50-talet. Tydligt syns skillnaderna mellan köpegravar och allmänna linjens gravar. Detalj av vykort, Flisby församling.

Händelsehistorik

- 1850-53 Flisbys nya kyrka stod färdig 1850 och invigdes 1853. Samtidigt togs kyrkogården i bruk. Eventuellt har kyrkans arkitekt J. A. Hawerman även gjort plan för kyrkogården. Troligen är den nuvarande stenvuren från denna tid, likaså grinden och grindstolparna i kalksten.
- 1857 Gravkapellet uppförs av donationsmedel från JE Berggren från Hammarsberg i Flisby. Donatorn ligger begravnen i kryptan i kapellet. (Gustafsson, 1999)
- 1972 Invigning av västra kyrkogårdsutvidgningen. (Gustafsson, 1999)
- 2002 Minneslund invigd.

Flygbild över Flisby kyrka och kyrkogård med församlingsgård i bakgrund. Fotograferad 1935. JLM.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården är jämnårig med kyrkan från 1850-talet och består huvudsakligen av två tydligt åtskilda delar; den ursprungliga kyrkogården från 1850-talet och utvidgningen i väster från 1972. Den äldre delen är i sin tur tydligt uppdelad i fyra kvarter plus gravrader längs med kyrkogårdsmuren. Den västra delen från 1972 innehåller även en minneslund anordnad i norra delen, kring en rest sten, markerad som fornlämning.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en enhetlig stödmur som troligen är samtida med kyrkan. Muren är kallmurad och består av kluven granit och varierar lite i höjd beroende på terrängen. Norra muren är kompletterad med ett modernt stålstaket, medan det på östra och södra muren växer häckar av cotoneaster. Den nya kyrkogården i väster är omgärdad av dels ett vanligt hönsnätsstaket och dels ett svart stålroststaket.

Del av södra muren.

Ingångar

Huvudingången till kyrkogården ligger i norr, mitt emot kyrkans egen huvudingång. Den består av en enkel dubbelgrind med smidda detaljer, grindstolpar av kalksten. Det finns inga uppgifter om ålder på dessa eller att de skulle ha bytts ut, troligen är de ursprungliga, dvs från 1850-talet, och hör således till kyrkogårdens äldsta delar.

Vegetation

Runt kyrkogården står en trädkrans av lind, i stort sett komplett på alla sidor utom i söder där den östra delens träd har dött ut. Även den yngre delen, utvidgningen från 1972 har en trädkrans, men naturligt nog är träden här betydligt mindre. Även dessa träd är lind. Inne i kvarteren B, C, D och E växer rygghäckar av liguster.

Lindar i trädkransen från 1900-talets början.

Gångsystem

Gångsystemet är enkelt men relativt välbevarat. Gångarna är grusade och följer ett klassiskt mönster med symmetriskt ordnade gångar utifrån kyrkans entréer och längs med den yttre gravraden vid kyrkogårdsmuren. Gångsystemet är troligen från 1850-talet då kyrkogården anlades.

Gravvårdstyper

På Flisby kyrkogård förekommer gravvårdar från 1800-talet slut fram till idag, det förekommer både enkla gravvårdar från allmänna linjen och påkostade stora monumentala gravvårdar. De "allmänna" gravarna har varit den vanligaste typen på de flesta kyrkogårdar, så även i flisby. Idag är det bara kvarter A i nordost som fortfarande minner om hur ett vanligt allmänt gravkvarter såg ut. Gravvårdarna är små och enkla och de flesta saknar titlar, däremot kan Orts- eller gårdsnamn förakomma och ofta finns hänvisningar till psalmer eller bibelord. I kontrast till de enkla gravvårdarna från allmänna linjen finns de stora och påkostade gravvårdarna från 1800-talets slut och 1900-talets början. Moderna gravvårdar från 1940 och senare förekommer rikligt, både på gamla kyrkogården och framförallt på den nya.

Gravar som tagits ur bruk har förflyttats till Flisby ödekyrkogård där de har ställts upp mot muren. Detta innebär inte bara att gravstenar rycks bort från sin kontext, utan även en framtida osäkerhet kring vilka gravvårdar som egentligen hör till gamla kyrkogården och vilka som hör till nya.

Olika typer av gravvårdar på Flisbys kyrkogård.

Byggnader

Söder om kyrkans kor står ett gravkapell som uppfördes kort efter kyrkans invigning. Överkommissarie J. E. Berggren bidrog till kyrkobygget men även till ett gravkapell, mot att själv få bli begravd där. 1858 dog han och ligger nu begravd under kapellets golv. Kapellet har en åttakantig plan, vitkalkade väggar med blinderingar i form av kors på de avfasade hörnen. Hörnen artikuleras av hörnkedjor i relief. Taket är ett tälttak klätt med falsad svartplåt. Över porten av nitad plåt sitter en polerad granitskiva till minne av Berggren, som i sig markeras av en flack fronton.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarteret ligger i kyrkogårdens nord-östra hörn och består till största delen av gravar från allmänna linjen. Kvarteret är det enda på kyrkogården som inte har några rygghäckar, gravraderna går dock på samma sätt som på hela kyrkogården i nord-sydlig riktning. Den östra gravraden innehåller familjegravar, både yngre och äldre, även gravarna utmed den södra kanten längs gången till kyrkan är större familjegravar. Kvarteret följer alltså den vanliga strukturen för många allmänlinjen-kvarter där utrymmen längs med kvarterets ytterkanter uppläts åt större köpegravar, medan det inre området uppläts åt allmänna linjen.

Kvarter A sett från sydost. Små, anspråkslösa vårdar ur allmänna linjen präglar största delen av kvarteret.

Gravvårdstyper

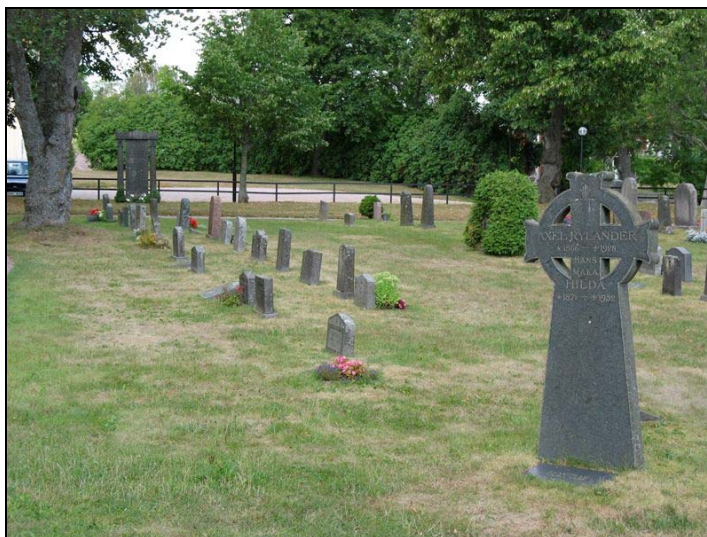
Gravvårdarna är huvudsakligen från allmänna linjen och sattes upp under 1930- och 40-talet. Stenarna är små och resta över endast en person, få titlar finns på stenarna – de som förekommer är en banvakt och en soldat. I sydöstra hörnet står en stor gravsten i form av ett hjulkors, vänt snett från gravraderna mot kyrkans östra port. I övrigt är det inte många stenar som sticker ut och märks, vilket är typiskt för välbevarade kvarter av den här sorten.

Kvarter A domineras av de små allmänna gravarna (1930-40-tal), men större köpegravar i hörnen och i kanterna ramar effektivt in kvarteret.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter A är ett typiskt allmänna-linjen-kvarter och det är i denna karaktär som dess främsta kulturhistoriska värde ligger. Det karaktäristiska ligger i de små gravvårdarna, den kronologiska helheten och att så pass många vårdar från allmänna linjen finns kvar – inte bara några enstaka på spridda ställen. Förutom värdet av de enskilda vårdarna ligger det även ett värde i den struktur där större familjevårdar ligger utmed kvarterets kanter och de mindre allmänna vårdarna ligger i kvarterets mitt. Vid förnyelser bör man ta fasta på detta så att nya begravningar i kvarteret anpassas till den befintliga strukturen och att nya vårdar följer det befintliga mönstret.

Kvarter B, C och D

Allmän karaktär

Kvarter B, C och D är tre likvärdiga kvarter på kyrkogården som tidigare varit så kallade allmänna kvarter på samma sätt som kvarter A. Kvarteren är regelbundna till sin form och karaktär, främst beroende på rygghäckarna av liguster som ger en tydlig struktur. Någon större skillnad mellan gravar i kvarterens yttre kanter respektive finns inte utan det är jämnt fördelat.

Kvarter B sett från norr, med gravkapellet i bakgrunden.

Gravvårdstyper

Huvudsakligen är det yngre familjegravar som ligger i dessa kvarter, med inslag av en och annan äldre vård från allmänna linjen. De yngre gravarna är från tiden 1940-tal till 1960-tal, i viss mån kompletterade med ännu yngre. Gravvårdarna följer samma mönster som de flesta andra vårdar från 1900-talets andra hälft; enkla, låga och breda, få titlar. Nästan samtliga är familjegravar, och det är inte någon större skillnad på mer påkostade längs kanterna, möjligen med undatag i kvar B där det längs östra kanten finns fler större vårdar. Äldsta vård är från 1880

och ligger i norra delen i kvarter D. Titlar förekommer främst i kvarter B som också har fler äldre vårdar; smidesmästare, fanjunkare, lantbrevbärare, trotjänarinna (två st.), kvarnägare, överbanmästare förutom de mer vanlig som t ex hemmansägare och olika kyrkliga poster. Tillsammans speglar dessa verksamheten i Flisbys socken.

Gravvårdarna i kvarteren B, C och D är främst familjegravar från 1940-talet fram till 1972 då kyrkogården utvidgades.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

De tre kvarteren är relativt lika varandra till sin karaktär och innehåll. Kvarteren är moderniserade kvarter där de gamla allmänna linjerna har kompletterats med gravvårdar från efterkrigstid och det är detta som idag är den huvudsakliga karaktären. Regelbundenhet, tydliga mönster av klippta ligusterhäckar och anspråkslösa vårdar kännetecknar kvarteren. Det kulturhistoriska värdet är kopplat till det tidstypiska i detta och är något som är väl företrätt på många andra kyrkogårdar, och dessutom finns det i mer enhetlig form på den nya delen av kyrkogården. Ett kulturhistoriskt värde ligger dock i enskilda vårdar med titlar som berättar om socknens samhälleliga historia och utveckling, likaså vårdar med gamla Orts- och gårdnamn.

Kvarter E

Allmän karaktär

Kvarteret följer kyrkogårdsmuren runt hela den ursprungliga kyrkogården. Gravvårdarna är trots placeringen huvudsakligen orienterade i öst-västlig riktning och inte placerade så att ryggen är vända utåt. Som väntat är kyrkogårdens största och mest påkostade gravvårdar placerade i detta kvarter och har tidigare varit kyrkogårdens främsta köpegravskvarter.

Öster om gravkapellet, längs södra muren står dessa gravvårdar- orienterade i öst-västlig riktning och inte med ryggen mot muren.

Gravvårdstyper

Kvarteret innehåller stora gravvårdar, ofta monumentala och de flesta har även haft grusbäddar och häckomgärdningar tidigare. Här står några av kyrkogårdens äldsta vårdar. Gravstenarna fungerar som fond åt de övriga kvarteren som är enklare och mer anspråkslösa. I nordost står en stor vård rest över avlidna från Betesda vårdanstalt som också ligger begravda under stenen. Den mest exklusiva raden är den södra, där det finns två gjutjärnskors, en stor gravhäll och flera högresta och mycket stora vårdar. Bland annat ligger här orgelbyggarna bröderna Sven och Erik Nordström. Som väntat förekommer det många titlar bland gravstenarna längs med kyrkogårdsmuren; förutom de vanligare så som hemmansägare och olika kyrkliga titlar kan man hitta yrken som orgelbyggare, kunglig sekreterare, leg. läkare, inspektor, överstelöjtnant, nämndeman etc.

Orgelbyggaren Sven Nordström och hans bror ligger begravda bredvid gravkapellet i en typisk vård för kvarter E, från 1887. Även yngre vårdar ligger här men har ursprungligen haft stora grusbäddar och häckomgärdningar eller stenramar.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarterets kulturhistoriska värde är kopplat dels till strukturen och dels till de enskilda gravvårdarna. Kvarteret – samtliga rader utmed kyrkogårdsmuren – fungerar med sin högre och större gravvårdar som fond åt de inre kvarteren. Detta är ännu tydligt och tydligheten bör bevaras genom att nya vårdar i kvarteret anpassar sig i storlek och höjd till de nuvarande, samt att äldre vårdar av stora och högresta format inte tas bort. Det kulturhistoriska värdet i enskilda vårdar ligger i konstfärdigt utformade vårdar, vårdar med titlar samt Orts- och gårdnamn som kanske inte längre finns samt vårdar med bevarade gravramar (även de som ligger dolda under gräset).

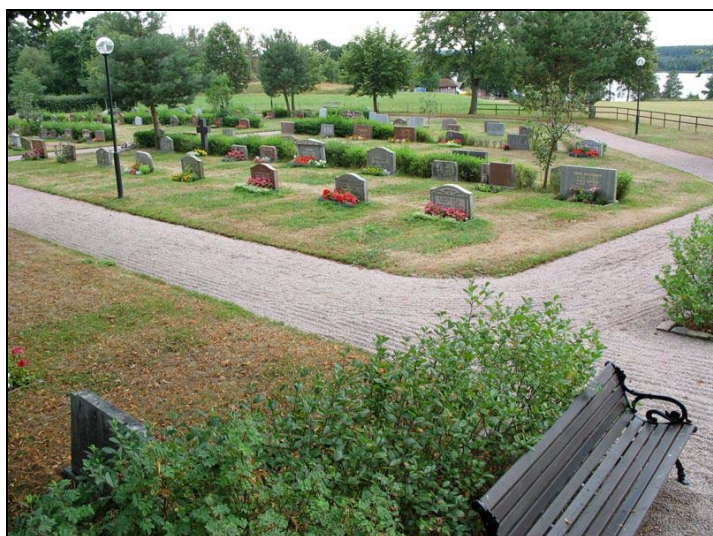

Den östra delen av trädkransen, och därunder en rad med fondgravar i kvarter E.

Kvarter F

Allmän karaktär

Kvarter F utgörs av den västra utvidgningen som gjordes 1972 och som ligger en nivå lägre än den gamla kyrkogården. Kvarteret är liksom gamla delen omgiven av en trädkrans av lind, planterad vid utvidgnings-tillfället. Nästan samtliga vårdar ligger längs rygghäckslinjer av liguster, undantaget är gravarna utmed södra kanten. I norra delen av utvidgningen finns en minneslund.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är enhetliga och moderna familjevårdar, och omfattar gravar från 1972 fram till idag. Alla vårdar är tidstypiska med enkla konturer och låga och breda proportioner. Kvarteret innehåller få titlar vilket är typiskt på vårdar från denna tid. Några som ändå förekommer visar på verksamheter och yrken under 1900-talets andra hälft i Flisby; urmakare, lantbrukare, folkskollärare och olika kyrkliga uppdrag. Endast några få vårdar utmärker sig genom sin utformning bland annat två vårdar som är gjorda av kvarnstenar.

Gravvårdarna i kvarter F är alla moderna och de flesta enhetligt moderna också i sitt utseende. Vanligast är den låga och breda gravvårdar, som under 1900-talets senaste år mer och mer ersatts av vårdar med oregelbunden profil, och ofta med naturprofil. Längst till höger en personlig gravvård gjord av en kvarnsten.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter D är det mest enhetliga kvarteret på kyrkogården och speglar ett typiskt och modernistiskt gravkvarter från tiden 1970 fram till idag. Tiden – och kvarteret – präglas av likvärdiga och enhetliga gravvårdar av sten i låga och breda proportioner. Vid ändringar och kompletteringar i gravraderna bör man ta hänsyn till att det är så pass enhetligt och anpassa nya vårdar efter de befintliga. Vårdarna är i och för sig välrepresenterade även på andra ställen på kyrkogården och på andra kyrkogårdar i länet men är här ovanligt väl samlad. Enskilda vårdar har även kulturhistoriska värden genom förekomst av främst titlar och gårds- eller ortsnamn vilka speglar Flisbys historia och geografi.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Flisbys kyrkogård har en relativt kort historia i förhållande till många andra kyrkogårdar i länet. Kyrkan med kyrkogård uppfördes 1850-53 på en ny plats, några hundra meter norr om den gamla kyrkan. Trots att den hör till de yngre har folk begravts här sedan 1850-talet. En vandring längs med gravarna berättar om skiftande synsätt över tid när det gäller begravningstraditioner, synen på döden, olika sätt som människor önskat bli ihågkomna på osv. Enskilda gravvårdar vittnar om hantverksskicklighet i utförandet och många gånger om skiftande ideal. Kyrkogården rymmer information om personer som levtt och dött, om yrken som försvunnit, om namn på gårdar och orter som kanske inte längre finns kvar. Gravvårdar med dessa uppgifter innehåller kulturhistoriska värden genom det de berättar om Flisby sockens historia.

Flisbys kyrkogård har en traditionell symmetrisk kyrkogårdsplan med grusgångar runt kyrkan, samt till och från kyrkans portar och runt längs kyrkogårdsmuren. Strukturen följer det typiska mönstret från 1800-talets slut och 1900-talets början med stora familjegravar längs med kyrkogårdsmuren och gångarna till kyrkans portar, samt enklare och anspråkslösa vårdar i kvarterens mitt. Denna ännu tydliga struktur hör till några av de kulturhistoriskt och gestaltungsmissigt mest värdefulla dragen på Flisbys kyrkogård. En stor del av tydligheten ligger i att de stora gravvårdarna i kvarter E bevarats som de är och att de inre kvarteren präglas av mindre och enklare vårdar. Ett annat av de mest värdefulla inslagen är kvarter A som är ett välbevarat kvarter med gravar från allmänna linjen. Kvarteret präglas av små allmänna gravvårdar från 1930- och 40-talet. Motsvarande enhetliga område finns inte kvar någon annanstans på kyrkogården och är ovanligt även på andra kyrkogårdar. Övriga kvarter, utom det längs med gamla kyrkogårdsmuren, är typiska gravkvarter från 1900-talets senare hälft, som finns väl företrädda på de flesta kyrkogårdar. Enskilda element på kyrkogården som också är förknippade med stora kulturhistoriska värden är gravkapellet från 1857, stenmurarna och grindarna med grindstolpar. Dessa är troligen ursprungliga delar från tiden då kyrkogården anlades, med höga autenticitetsvärden.

Många av kyrkogårdens enstaka gravvårdarna förmedlar kulturhistoria. Det kan gälla personhistoriska värden, lokalhistoriska, socialhistoriska, stil- och konsthistoriska värden etc. Dessa värden uttrycks på olika sätt; genom titlar på gravstenarna, Orts- eller gårdsnamn som kanske inte längre finns kvar eller som riskerar att försvinna. Olika typer av gravvårdar minner om hantverksmässig småskalighet och mångfald, samt i många fall om sociala skillnader.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får nya ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla tider.

Sammanfattning

- Kvarter A är ett ovanligt välbevarat och kvarter med gravvårdar från allmänna linjen, förknippat med stora kulturhistoriska värden. Värdet ligger i att många vårdar är samlade i en kronologiskt obruten linje.
- Den gamla delen av kyrkogården har en ursprunglig och tydlig struktur med stora familjegravar längs med kyrkogårdsmuren och enklare inne i kvarteren. Strukturen är värdefull både ur kulturhistorisk och gestaltungsmissigt synvinkel.
- Kvarter B, C och D liksom den nya kyrkogårdsdelen i väster (kvarter F) är enhetliga och präglas av moderna gravvårdar utmed rygghäckslinjer, vilka är typiska för det sena 1900-talet.
- Gravkapellet är samtida med kyrkan och kyrkogården, liksom grindar, grindstolpar och stenmur, och därmed förknippade med stora kulturhistoriska värden.
- Kyrkogården har ett utbrett gångsystem lagt med grus vilket är värdefullt att bevara.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Litteratur

Cinthio, E (red), Sveriges Kyrkor volym 216: *Kyrkobyggnader 1760-1860, del 2*, Uppsala 1993

Gustafsson, John-Eric, *Flisby kyrka*, tryckt broschyr, Flisby 1999

K:son Blomquist, Carl, "Flisby socken" i *Sveriges bebyggelse, svensk statistisk-topografisk uppslagsbok, Landsbygden, Jönköpings län del III*, Erixon, Sigurd (red), Uddevalla 1956

Kulturminnesvårdsprogram för Nässjö kommun, Jönköpings läns museum 1989

Våra kyrkor och griftegårdar i ord och bild, del III, utgiven av Eksjö-Nässjö- och Sävsjö-tidningen, Eksjö 1926

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B101/03

Beställare: ..... Linköpings stift

Fastighetsägare: ..... Flisby – Norra Solberga kyrkliga samfällighet

Rapportansvarig: ..... Jonas Haas

Foto: ..... Jonas Haas

Län: ..... Jönköpings län

Kommun: ..... Nässjö kommun

Socken: ..... Flisby socken

Fastighetsbeteckning: ..... Flisby Klockaregård 1:13

Belägenhet: ..... Ekonomiska kartans blad Anneberg 7E0i, 1991

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv